

Глава 1
ЗАРАЖДАНЕ НА МЕХАНИСТИЧНОТО СХВАЩАНЕ

ГОЛЕМИЯТ РОМАН НА ЗАГАДКИТЕ

В областта на въображението съществува съвършеният роман на загадките. Един такъв роман посочва всички съществени нишки и ни кара сами да построим теорията на въпросния случай. Ако следим внимателно нишката, идваме до пълно разрешение, преди авторът да го е разкрил в края на книгата. Самото разрешение за разлика от тези, които се отнасят до загадките от по-долно естество, никак не ни разочарова; то се явява впрочем в момента, в който сме го очаквали.

Можем ли да сравним четеца на такава една книга с хората на науката, които в продължение на редица поколения продължават да търсят решенията на загадките, съдържащи се в книгата на природата? Сравнението е погрешно и по-късно трябва да бъде изоставено; то съдържа обаче известна доза истина, която би могла да бъде разрешена и видоизменена по такъв начин, че да се пригоди още повече към усилието на науката за разрешаване на световните загадки.

Този голям роман на загадките още не е разрешен. Ние даже не сме сигурни, че той допуска някакво окончателно разрешение. Четенето му ни даде вече много; то ни научи на основните начала от езика на природата, то ни направи способни да открием много ръководни нишки и бе извор на радост и вълнение в често мъчителния ход на науката. Но ние си даваме сметка, че въпреки всички прочетени и разбрани томове още сме далеч от пълното разрешение, ако се предположи, че то съществува. При всеки етап ние се стараем да намерим едно обяснение, което да бъде съобразено с откритите вече връзки. Много теории, приети само като опит за обяснение, наистина са обяснили много факти, но още не е развито никакво общо решение, съвместимо с всички установени отношения. Много често една съвършена на вид теория се оказва неподходяща при светлината на ново четене. Появяват се нови факти, които й противоречат или не се обясняват с нея. Колкото повече четем, толкова повече се възхищаваме от съвършената конструкция на книгата, дори ако изглежда, че пълното решение се отдалечава, докато ние напредваме.

В почти всички криминални романи, като се почне от възхитителните разкази на Копан Доил, идва един момент, когато изследователят е събрал всички факти, от които има нужда, за да дойде поне до известен етап на разрешението. Често тези факти изглеждат съвсем чужди, несвързани и без никакво отношение помежду си. Обаче добрият детектив си дава сметка, че за момента не е необходимо да тласне по-далеч изследването и че чистото разсъждение може само да установи известно съотношение между събраните факти. Така той почва да свири на цигулка или се настанява удобно в креслото си, пушейки лула, и, о, изненада! Той го е намерил. И не само е намерил връзка между ръководните нишки, които държи в ръка, но той знае също, че трябва да се случат известни други събития. И тъй като сега вижда точно на коя страна трябва да търси, той може да излезе, ако това му прави удоволствие, за да събере нови потвърждения на теорията си.

Човекът на науката, който чете книгата на природата, ако ни е позволено да употребим тази често повтаряна дума, трябва сам да намери решението, защото той не може да избърза до края на книгата, както правят нетърпеливите читатели на други романи. В нашия случай читателят е в същото време изследовател, който търси да обясни поне отчасти връзките между явленията в тяхното богато съотношение. За да получи даже едно частично разрешение, човекът на науката трябва да събере хаотичните факти, които са му достъпни, и чрез творческата мисъл да ги направи свързани и разбрани.

Нашата цел в страниците, които следват, е да опишем в една обширна скица това дело на физиците, което съответства на чистата мисъл на изследователя. Ние ще се занимаем главно с ролята, която са играли мислите и идеите в авантюристичната гонитба за опознаване на физическия свят